

Кобко Є. В. ©

кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-6-112-116

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ЕЛЕМЕНТИ ТА ХАРАКТЕР ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Здійснено ґрунтовний аналіз стану національної безпеки в Україні, її системи, основних завдань та структурних елементів. Проаналізовано стан реалізації національної безпеки України в контексті сучасних подій в державі. Зазначити що до основних органів, які забезпечують національну безпеку держави належать – Збройні Сили країн та усі силові структури держави, які мають основне завдання, яке покладає на них держава – забезпечення максимально високого рівня захищеності національних інтересів.

Ключові слова: безпека, держава, національна безпека, елементи національної безпеки, система забезпечення національної безпеки.

Постановка проблеми. Прогресивний розвиток України в умовах сьогодення залежить насамперед від здійснення ефективної політики у сфері захисту національних інтересів та територіальної цілісності.

Так, велике значення має безпека держави, яка дає можливість попередити та нейтралізувати будь-які загрози знищення інтересів громадян, їх майна, а також життя та здоров'я.

Зміст поняття «національна безпека» детермінується історичними та соціально-політичними умовами держави, в яких вона народжується, функціонує та розвивається.

Слід акцентувати увагу, що розуміння сутності національної безпеки різняться серед різних верств населення. Зокрема, її переважно пов'язують з діяльністю спеціальних служб або ототожнюють з обороною держави.

Аналіз публікацій, в яких започатковано роз'яснення даної проблеми. Питання національної безпеки та її розуміння знаходиться у постійному колі зору таких науковців, як А. Величко, І. Волощук, В. Горбулін, Б. Демидов, А. Качинський, Я. Кондратьєв, В. Ліпкан, Г. Ситник, М. Панов, С. Хоффман та ін. Проте, незважаючи на значну кількість наукових робіт, в яких досліджуються різні аспекти національної безпеки України, маємо зазначити, що в контексті останніх подій, які відбуваються на території нашої держави та з моменту прийняття нового Закону України «Про національну безпеку України» сьогодні немає ґрунтовних теоретико-правових досліджень стану національної безпеки, її системи, основних завдань та структурних елементів.

Мета статті полягає у визначенні складових елементів системи забезпечення національної безпеки України та характеру їх реалізації в контексті сучасних подій в державі. У контексті вищезазначеної мети доцільним є вирішення таких завдань: визначити підходи до розуміння поняття національної безпеки; провести ґрунтовний аналіз стану національної безпеки в Україні, її системи, основних завдань та структурних елементів; дослідити стан реалізації національної безпеки України в контексті сучасних подій в державі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз вітчизняної наукової літератури дає можливість виокремити різні підходи до розуміння поняття національної безпеки.

З документів ООН впливає підхід відповідно до якого, національна безпека розуміється, як безпека держави в усіх сферах життєдіяльності народу, як єдиного носія суверенітету та джерела державної влади.

Наприклад, В. А. Ліпкан під національною безпекою розуміє сукупність офіційно прийнятих поглядів на цілі і державну стратегію в області забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз політичного, економічного, соціального, військового, техногенного, екологічного, інформаційного та іншого характеру з урахуванням наявних ресурсів і можливостей [1, с. 5].

Я. Ю. Кондратьєв визначає, що національна безпека – це здатність нації задовольняти потреби, необхідні для її самозбереження, самовідтворення і само- вдосконалення з мінімальним ризиком збитку для базових цінностей її нинішнього стану [2, с. 1].

М. О. Косолапов стверджує, що національна безпека – це стабільність, яка може підтримуватися протягом тривалого часу, стан досить розумної динамічної захищеності від найбільш істотних з реально існуючих загроз і небезпек, а також здатність розпізнавати такі виклики і своєчасно вживати необхідні заходи для їх нейтралізації [3, с. 67].

Варто зазначити, що традиційно вважається, що основою основ національної безпеки будь-якої країни в будь-який час є збереження держави в тих кордонах, в яких вона існує на даний історичний момент. Тому загроза державній «цілісності» є нібито універсальною та позаідеологічною характеристикою. Особливо яскраво ця загроза виявляє себе під час війни, внаслідок чого остання завжди виступає приводом для національної консолідації (тобто емоційного переживання єдності поза всіма соціальними та класовими розбіжностями) та національної мобілізації [4, с. 12].

Отже, можна стверджувати, що дійсно підходів до розуміння поняття національної безпеки досить багато і всі вони певною мірою різняться, проте, можна констатувати, що все ж таки тут мова йде про цілий комплекс політичних, економічних, соціальних, з охорони здоров'я, військових і правових заходів, які спрямовані на забезпечення нормальної життєдіяльності нації та усунення можливих загроз для держави.

Проблема національної безпеки пов'язана з політичною стабільністю. Якщо національна безпека – це постійно діюча система захисту інтересів громадян країни та держави у всіх сферах життєдіяльності суспільства (від економіки та оборони до повсякденної безпеки громадян), то політична стабільність є певний стан суспільства, на котрий має безпосередній вплив діюча система національної безпеки. Якщо розглядати національну безпеку країни як систему збереження інтересів країни в цілому для забезпечення її стратегічного розвитку, то це передбачає певний баланс між контролюванням ресурсних потоків та реалізацією прийнятих рішень на всіх рівнях виконавчої влади. Крім того, для цього потрібне ефективне функціонування всіх гілок державної влади [5].

Як відомо, головними об'єктами національної безпеки є громадяни – їх конституційні права і свободи, а також життя та здоров'я. Виходячи з цього, основним завданням кожної правової та демократичної держави, яка визнає людину найвищою соціальною цінністю є забезпечення належних умов існування людини, збереження її здоров'я, честі, гідності, права на самовизначення, ну і звичайно приватної власності.

Національна безпека в Україні розглядається як стан захищеності за допомогою здійснення ефективної державної політики життєво важливих інтересів відповідно до норм національного та міжнародного законодавства у різних сферах суспільного життя.

Окрім цього, захищеність людини і громадянина, суспільства і держави забезпечується також і відповідною діяльністю, яка зменшує або відвертає ймовірні загрози і підвищує захисні, мобілізаційні функції у період небезпеки. В основі цієї діяльності лежить обстоювання і реалізація національного інтересу країни, глобального, всеохоплюючого інтегрального інтересу, втілення якого уможливує здійснення життєво важливих приватних, групових і суспільних інтересів переважної більшості громадян. Отже, національна безпека є своєрідним синтезом інтересів і потреб усіх соціальних суб'єктів [6].

Щодо загроз, про які йде мова, то вони можуть виникати в різних сферах життєдіяльності. Вони мають суб'єктивний і об'єктивний характер. Все, що людина створила своїми руками, може стати причиною загрози для її існування. Стрімкий науково-технічний прогрес, глобалізація, модернізація, постійне зростання потреб людства породили і негативні наслідки. Як приклад нових загроз можна навести: транспортні аварії, катастрофи, вибухи на атомних станціях і хімічних підприємствах, вдосконалення Зброї масового знищення, руйнацію озонового шару Землі, глобальне потепління тощо. Існує багато класифікацій загроз для національної та міжнародної безпеки залежно від різних критеріїв. Більшість вчених виділяють за критерієм характеру загроз: політичні, військові, економічні, соціальні, культурні, екологічні та ідеологічні [7, с. 17].

Наприклад, говорячи про Україну сьогодні, то до актуальних загроз національній безпеці нашої держави слід віднести агресивні дії Російської Федерації, що чиняться для виснаження української економіки і підриву суспільно-політичної стабільності задля знищення Української держави і захоплення її території; неефективність системи гарантування національної безпеки і оборони України, корупція та неефективна система державного управління, економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зниження

рівня життя населення, загрози енергетичній безпеці, загрози інформаційній безпеці, загрози кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів, загрози безпеці критичної інфраструктури, загрози екологічній безпеці тощо¹.

Окрім цього, як приклад, варто навести події в Сирії, які пов'язані з конфліктом в цій державі, масові потоки біженців, загострення проблеми тероризму у Європі, ускладнення гуманітарної ситуації на периферії ЄС, у суміжних державах, зростання внутрішньої напруженості в окремих державах Європи і посилення націоналістичних, екстремістських партій та рухів – все це чітко ілюструє тенденції в розвитку транснаціональних загроз сучасним державам [8].

Як уже зазначалося, національна безпека забезпечується шляхом реалізації пріоритетності національних інтересів, своєчасного вжиття заходів та ґрунтуванні на засадах правової демократичної держави.

Будь-яка держава, і Україна не є винятком, не в змозі одночасно охопити весь комплекс проблемних питань у сфері національної безпеки і приступити до їх вирішення. Існують досить очевидні обмеження на засоби та ресурси, які є в її розпорядженні, способи їх застосування. Звідси випливає необхідність визначення пріоритетних національних інтересів та цілей, які мають бути уточнені в процесі розробки політики національної безпеки. Саме тому, за будь-яких умов політика національної безпеки передусім має бути спрямована на забезпечення геополітичних інтересів України, її незалежності, політичної стабільності, прогресивного соціально-економічного розвитку. При цьому у сфері внутрішньої політики головною передумовою досягнення захищеності національних інтересів має бути об'єднання нації для вирішення духовних, культурних та матеріальних завдань на ґрунті загальної стабільності та злагоди в державі, ненасильницького розв'язування внутрішніх суспільних конфліктів, а в зовнішній – планування та здійснення зовнішньополітичних акцій під кутом зору забезпечення національних інтересів [9].

У кожній розвиненій зарубіжній країні національна безпека у зв'язку з її багатокомпонентністю, потребує ефективної системи її забезпечення. Одним із першочергових завдань є забезпечення національної безпеки шляхом реалізації дій, які спрямовані на захист і реалізацію національних цінностей та інтересів, у контексті чого актуалізується питання щодо необхідності певної стратегії.

Наприклад, у Франції існує стратегія національної безпеки, яка включає п'ять головних функцій, які повинні забезпечуватися силами оборони і безпеки: знання і попередження; запобігання, стримування, захист та інтервенцію. Знання і попередження – це нова стратегічна функція. Французи вважають, що знання – це перша лінія оборони у нестабільному світі. Знання гарантують їхню традиційну автономність у прийнятті рішень і надають можливість Франції виявляти стратегічну ініціативу як в межах НАТО, так і ЄС. Окрім цього, Франція визначає чотири пріоритети у захисті європейців: посилення кооперації у боротьбі з тероризмом і організованою злочинністю; покращання можливостей захисту європейців; координація оборонних відомств проти кібератак; надійне і гарантоване забезпечення поставок енергії та стратегічної сировини. Для боротьби з ними у Франції у 2008 р. вперше створено новий орган – Раду оборони і національної безпеки [5, с. 9].

Так, при наявності стратегії національної безпеки, систему забезпечення національної безпеки складає створена державою відповідна система як державних, так і недержавних інститутів, які із застосуванням теоретико-методологічних, нормативно-правових, інформаційно-аналітичних, організаційно-управлінських, розвідувальних принципів покликані вирішувати завдання забезпечення національної безпеки у визначений законодавством спосіб. Основними елементами системи забезпечення національної безпеки відповідно є її суб'єкти і об'єкти. Для забезпечення її цілісності, важливе значення мають також прямі та зворотні зв'язки між ними, взаємодія з владно-політичною організацією держави в цілому, вплив внутрішнього і зовнішнього середовища [10, с. 6].

До структур системи національної безпеки належать, зокрема органи державної влади та їх повноваження, законодавче забезпечення (нормативна база діяльності цих органів) та недержавні організації, їх нормативні документи. Що стосується перших

---

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 // Президент України : офіц. інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070> (дата звернення: 15.11.2018 р.).

структур, то вони повинні займатися національною безпекою системно, використовуючи при цьому весь потужний потенціал нашої держави, то другі – недержавні організації – належать до громадянського суспільства. Слід зауважити, що при слабкості та фрагментованості громадянського суспільства важко вважати, що мережа цих інституцій спроможна забезпечити інтереси громадянина на державному рівні.

Варто зауважити, що система забезпечення національної безпеки є не просто сукупністю взаємодіючих структур, а й певного процесу формування правового поля та прийняття політичних рішень у сфері забезпечення національної безпеки. В структурі системи забезпечення національної безпеки має бути підсистема, головною функцією якої є не тільки розробка та прийняття державно-управлінських рішень щодо реалізації політики національної безпеки, а й формування правового поля вказаної політики. Вказану функцію виконує система державного управління забезпеченням національної безпеки, яка є підсистемою системи забезпечення національної безпеки [11].

Висновки. Отже, система забезпечення національної безпеки має свої складові, до яких відносять: захист державного суверенітету та територіальної цілісності; гарантування конституційного ладу; створення умов для політичної та економічної незалежності; забезпечення громадського порядку; боротьбу зі злочинністю тощо.

Зрозуміло, що усі ці дії здійснюються уповноваженими на те органами, які відповідно до власної компетенції реалізують різні програми держави, положення, директиви та міжнародні договори, а також норми вітчизняного законодавства. Варто зазначити що до основних органів, які забезпечують національну безпеку держави належать в першу чергу Збройні Сили країн та усі силові структури держави. Усі вони мають основне завдання, яке покладає на них держава – забезпечення високого рівня захищеності національних інтересів, у контексті чого створюються належні умови для стабільного розвитку кожної особистості, суспільства та держави. Слід акцентувати увагу, що умовою ефективності цієї політики є пріоритет все несилкових шляхів захисту національних інтересів та цінностей.

Бібліографічні посилання

1. Ліпкан В. А., Ліпкан О. С., Яковенко О. О. Національна і міжнародна безпека в визначеннях та поняттях. Київ : Текст, 2006. 256 с.
2. Кондратьєв Я. Ю., Ліпкан В. А. Концепція національної безпеки України: теоретико-правові аспекти зарубіжного досвіду. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 20 с.
3. Косолапов Н. Национальная безопасность в меняющемся мире (К дискуссии о содержании понятия). *Мировая экономика и международные отношения*. 1992. № 10. С. 67-75.
4. Андреева О. М. Національна безпека в контексті національної ідентичності і взаємовідносин з Росією. Київ: Парламентське вид-во, 2009. 360 с.
5. Обґрунтування концептуальних та організаційно-правових засад розробки паспортів загроз національній безпеці України : навч.-метод. посіб. / Г. П. Ситник, В. І. Абрамов, В. А. Мандрагеля та ін. ; за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2012. 52 с.
6. Смолянюк В. Ф. Національні інтереси України: еволюція в політичному часі // Інститут президентства України в системі державної влади України : матеріали наук. конф., Київ, 17 січ. 2017 р. Київ : Вид.-полігр. центр «Київ. ун-т», 2014. С. 240-244.
7. Пилипенко О. Є. Сучасні проблеми міжнародної безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 123, ч. 1. С. 16-23.
8. Юськів Х. В. Нові виклики та загрози для системи національної безпеки держави в умовах трансформації системи міжнародних відносин на глобальному й регіональному рівнях: теоретико-методологічні та прикладні аспекти. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2016. № 11. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/2903/2602 (дата звернення: 15.11.2018 р.).
9. Ситник Г. П. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки України : навч. посіб. : у 3 ч. Київ : НАДУ, 2010. Ч. 3: Державна політика та основи стратегічного планування забезпечення національної безпеки. 208 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/4c47ea67-658a-41f9-9a6f-756fbc6e1100.pdf (дата звернення: 16.11.2018 р.).
10. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України : аналіт. доп. / О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода, С. В. Дрьомов, С. В. Сьомін ; Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ, 2015. 58с. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/nac_bezp-182c8.pdf (дата звернення: 16.11.2018 р.).
11. Государственное управление в сфере национальной безопасности : слов.-справ. / сост.: Г. П. Сьтник, В. И. Абрамов, В. Ф. Смолянюк и др. ; под общ. ред. Г. П. Сьтника. Киев: НАДУ, 2012. С. 355-357.

Надійшла до редакції 23.01.2019

SUMMARY

Kobko Ye. V. The system of ensuring national security of Ukraine: components and character of their realization in modern conditions. A thorough analysis of the state of national security in Ukraine, its system, main tasks and structural elements was carried out. The state of ensuring national security of Ukraine in the context of current events in the state was analysed.

Any state, and Ukraine is no exception, can not simultaneously cover the entire complex of national security issues and start solving them. There are quite obvious restrictions on the means and resources at its disposal, the ways of their application. Hence the need to identify priority national interests and objectives that need to be clarified in the process of developing a national security policy.

The system of ensuring national security has its components, which include: protection of state sovereignty and territorial integrity; guaranteeing the constitutional order; creation of conditions for political and economic independence; ensuring of public order; fight against crime etc.

It was noted that the main bodies that ensure the national security of the state are the Armed Forces of the countries and all state power structures which have the main task assigned to them by the state, to ensure the highest possible level of protection of national interests.

Keywords: security, state, national security, elements of national security, system of ensuring national security.

УДК 351.746.2 (73+479.22+474.3)

Чумак В.В. ©

кандидат юридичних наук
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-6-116-121

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ

Здійснено науковий аналіз розвитку та функціонування органів Латвії, Грузії та США, що є аналогічними органу Державного бюро розслідувань в Україні, а також досліджено організацію діяльності зазначених органів з метою впровадження зарубіжного досвіду. Визначено актуальні питання щодо вдосконалення організаційно-правових засад діяльності Державного бюро розслідувань в Україні. Проведено комплексний аналіз міжнародного досвіду щодо створення аналогічних органів та впровадження його в рамках національної моделі в Україні. Визначено місце Державного бюро розслідувань в системі органів виконавчої влади в Україні.

Ключові слова: система правоохоронних органів, органи виконавчої влади, Державне бюро розслідувань, міжнародний досвід, Україна, США, Латвія, Грузія.

Постановка проблеми. Після подій Революції Гідності в Україні 2014 року розпочався новий етап розвитку нашої держави: активізувалися процеси реформування органів державної влади (судова реформа та реформа правоохоронної системи), впровадження міжнародно-правових засад та стандартів забезпечення прав людини. Всі ці процеси зумовили, в першу чергу, не лише зміну державного апарату, як, наприклад, створення трірівневої судової системи, а зміни у чинному законодавстві України.

Створення нових органів державної влади обумовлюється внесенням змін до чинного законодавства України та відповідно до цього прийняття нових нормативно-правових актів. Але разом із тим, як вдало зазначається в юридичній літературі, не завжди прийняття нових законів чи внесення змін до чинного законодавства є достатньо обґрунтованим, узгодженим та таким, що відповідає потребам сьогодення. Доволі часто після прийняття нового закону постає необхідність його суттєвого доповнення, усунення колізій, приведення положень у відповідність до міжнародних актів і чинного законо-